

HİMÂYE ARAYAN ŞAİRİN SULTANA NİYAZI: II. BAYEZİD DÖNEMİ ŞAİRİ GAYBÎ VE TERBİYET-NÂME'Sİ

Serkan TÜRKOĞLU (*)

Öz

Osmanlı edebiyatındaki hâmilik sistemi, başta padişahlar olmak üzere devlette üst düzey görevlerde yer alan kişilerin sanatkârları maddi ve manevi destekleriyle koruma altına almaları şeklinde uygulanmıştır. Bu uygulama, bir müddet sonra bir gelenek hâline gelmiş ve yüzyıllarca varlığını devam ettirmiştir. Divan şairleri de hem maddi bir gelir elde etmek hem de toplum içerisinde saygın bir konuma ulaşabilmek amacıyla hâmililerle yakın temas kurma gayreti içinde olmuşlardır.

Osmanlı padişahlarının şiirle ilgilendikleri, hatta bir kısmının divan tertip edecek kadar çok sayıda şiir kaleme aldığı bilinmektedir. Padişahlar, şiir ve sanata olan ilgilerinin bir neticesi olarak şairleri ve sanatkârları da himaye etmişlerdir. Kendisi de bir şair olan, Adlî mahlasıyla şiirler kaleme alan II. Bayezid, saltanatı yıllarında birçok âlim, şair ve sanatkârı himayesi altına almış ve onlara maddi yardımlarda bulunmuştur.

II. Bayezid dönemi şairlerinden olan Gaybî, padişahın himâyesi altına girebilmek, ondan destek görebilmek için Terbiyet-nâme adlı bir eser kaleme almıştır. Hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan şairin tespit edilebilen tek eseri, Terbiyet-nâme'dir. Bu çalışmada, öncelikle Osmanlı edebiyatında hâmilik geleneği ile ilgili birtakım bilgiler sunulmuştur. Ardından, II. Bayezid dönemi şairlerinden olan Gaybî ile ilgili bazı tespitlerde bulunulmuş ve eldeki tek eseri Terbiyet-nâme, şekil ve içerik yönünden ele alınarak eserin transkripsiyonlu metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gaybî, Terbiyet-nâme, II. Bayezid, Himâye, Hâmî.

*) Dr., Öğretim Üyesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı (e-posta: turkoglu5858@hotmail.com). (ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6203-6717>)

A Poets Supplication Who Expect Sultan's Patronage: Gaybî The Poet of Bayezid II's Period and His Terbiyet-Nâme

Abstract

In the Ottoman literature Padishah and top bureaucrats carried out patronage mechanism by protecting artists with moral and material support. This mechanism became a tradition by the time and continued for years. Ottoman poets essayed to get in contact with top mentors in an effort to attain moral and material support by earning respect at society.

Ottoman Padishah were interested in poetry and also some of the wrote poesies enough to fix up e divan. As a result of their interest to poetry they patronised poets and artists. Bayezid II as a poet wrote poesies with the name of Adlî patronized many of the poets, artists and scholars; supported them by moral and material aspects who lived in his period.

Gaybî is a poet lived in Bayezid II's period, wrote a work named as Terbiyet-nâme for the purpose of attaining Padishah's patronage and his support. We have no informaton about his life and also the only work that belong to the poet is Terbiyet-nâme. In this article, formerly we presented some information about patronage mechanism in Ottoman literature. And then we made some determination about the Bayezid II period poet Gaybî and his only known work which is named as Terbiyet-nâme is examined by its form and content features. At the last we transmitted the text.

Keywords: *Gaybî, Terbiyet-name, II. Bayezid, Auspices, Protector.*

Giriş

Hâmî, Osmanlı toplumu gibi sosyal, onur, statü ve mertebelerin mutlak egemen bir hükümdar tarafından belirlendiği bir toplumda, sanatçının belli bir kültür çerçevesinde sanatını ifade edebilmesine yardımcı olan kişidir (İsen-Durmuş, 2006). Bu kişi / kişiler bizzat padişahın kendisi olabildiği gibi, şehzade, valide sultan veya devlet ricalinden üst düzey görevde bulunan biri de olabilir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren padişahların ve üst düzey devlet görevlilerinin; şairlere, sanatkârlara ve bilim adamlarına önem verdikleri, onları takdir ve himaye ederek maddi-manevi iltifatlarda bulundukları bilinmektedir. Edebiyat bağlamında düşünüldüğünde, mevcut himaye sisteminin şairlerin daha başarılı eserler ortaya koymasına vesile oluşturduğu söylenebilir.

Osmanlı padişahlarının birçoğunun şiirle meşgul olması ve hatta bazılarının divan tertip edecek kadar çok sayıda şiir yazması, onların şiire ve sanata verdikleri önemi göstermektedir. Şiirle bu derece iç içe olan padişahların etrafında birtakım şairlerin yer almaması ve padişahla bir şekilde yakınlık kurmuş şairlerin de içinde bulunduğu şiir meclislerinin kurulmaması elbette düşünülemez. Bu tür meclisler, şair-hâmî arasındaki

irtibatın güçlenmesini ve şairin *caize*¹, *sile*², *hil'ata*, *câme* gibi adlarda isimlendirilen birtakım maddi desteklere ulaşmasını sağlıyordu. Şairlere yapılan bu yardımlar sadece nakdi değildi. Mesela Nefî, yazdığı bir kasideye karşılık olarak İlyas Paşa'dan atlar, köleler ve birçok kıymetli eşya ve altın almıştır. Hakeza Damad İbrahim Paşa da güzel kasidelerinden dolayı Nedim'in ağzını mücevherlerle doldurmuş. Mezkûr örneklerde ve yazılı belgelerde görüldüğü gibi şairler elde ettikleri bu gelirlerle hem geçimlerini temin ediyorlar hem de sanatlarını devam ettiriyorlardı.

Padişahların etrafında halkalanan ve hatta bizzat sarayda yaşama imkânı bulan şairler, toplumsal meselelerle yakından ilgileniyorlar ve hemen her konuda şiir yazmayı ihmal etmiyorlardı. Şairler, şairlik kabiliyetlerini göstermek, padişahın gözüne girmek, belli mevki ve makamları elde etmek amacıyla bazen da sırf padişaha duydukları saygı ve sevginin bir ifadesi yahut bir kulluk görevini ifa nişanesi olarak yazdıkları bu şiirlerle birçok gayeye birden hizmet etmiş oluyorlardı. Öyleki şairler şiir yazabilmek için sanki bahane arıyorlar ve bu bahaneleri bulmakta hiç de zorluk çekmiyorlardı. Cülûsiyye, zafernâme, gazavatnâme, surnâme, vilâdetnâme, sıhhatnâme vb. türden şiirler yazarak bu şiirleri devlet ricaline / hâmilelerine takdim ediyorlardı (Arslan, 2006).

Hâmilelerin büyük çoğunluğunun, kendilerine takdim edilen şiirleri, bu işten anlayan biri olarak değerlendirmeleri, Osmanlı'nın şiir üretiminde sadece aktif olarak yer almalarını değil, aynı zamanda şiir ortamının ve şairin üslubunun belirlenmesi konusunda da müdahil olduklarını göstermektedir. Sanatçılar, okurun niteliği ve niceliği bakımından değer kazanır (İsen-Durmuş, 9-10). Bu bağlamda Halil İncılık'ın şu değerlendirmeleri de önem taşımaktadır: Belli bir sanat zevki ve anlayışına sahip olan patronun himayesi altında sanatkâr, ona göre eser vermeye özenirdi. Muhteşem Süleyman döneminde Osmanlı klâsik kültürünün yüksek sanat eserleri vermesinde, padişahın yüksek sanat anlayışının etkisi oldukça fazladır (İncılık, 2005).

Osmanlı Develeti'nin farklı dönemlerinde olduğu gibi II. Bayezid'in saltanatta bulunduğu 31 yıllık süre (1481-1512) boyunca âlimler, sanatkârlar ve şairler padişah tarafından himaye görmüşlerdir. Babasının dönemindeki ilmî ve fikrî hareketlilik, II.

-
- 1 Caize: Eskiden şairlerin yüksek mevkilerde bulunan kişilere sundukları medhiyeler karşılığında aldıkları hediye verilen isimdir. Caize genellikle para cinsinden olurdu (Pala, 1999.).
 - 2 Sile: Şairlere yazdıkları medhiyeler karşılığında verilen paradır. Bir nevi günümüzdeki telif ücretinin o dönemdeki karşılığı olarak da düşünülebilir (Türkoğlu, 2015, s. 252).
İtsen bu fakîri çok mu mesrûr
Çünkü *sile*-i kasîde meşhûr (Türkoğlu, 2015).

Andan *sile* görse n'ola şâir
Kim râfeti çok atâsı vâfir (Türkoğlu, 2015).

Bayezid döneminde de, biraz daha yavaş olmak kaydıyla devam etmiştir. Onun devrinde otuzdan fazla şair salyane alırdı. Bu nedenle namına çok sayıda kaside yazılmış; kitap ve risale sunulmuştur. Kendisine sunulan eserleri bizzat okur ve fikrini söylerdi (Uzunçarşılı, 1945). II. Bayezid dönemi, Osmanlı edebiyatının ilk dönemlerinde yetişen büyük şairlerin şöhretlerinin devam ettiği devir olmuştur. Fatih zamanında yetişen Ahmed Paşa ve Necâtî Bey, en güzel şiirlerini bu devirde yazmışlardır (İpekten, 1996).

Devrinde yaşayan âlimler ve şairler, padişahın lütuf ve ihsanından çokça faydalanmışlardır. Şairler için en büyük iltifat ise, padişahın *musahibi* olabilmektir. *Musahib*, başka bir ifadeyle *nedîm*, *karîn*, padişahın arkadaşı gibi daima yanında bulundurduğu, özel yaşamına ortak yaptığı, danışmanı ve sırdaşıdır (İnalcık: 24).

Bununla birlikte Osmanlı hâmilik sisteminin işleyişi içerisinde, bu uygulamanın ifadesi olan en belirgin kelimenin “terbiyet” olduğu söylenebilir. Sözlükte (Şemseddin Sami, 1999) “ilim ve edep öğretmek” anlamına gelen kelime, tezkirelerde hâmi için “terbiyet etmek”, “terbiyet eylemek” ve “terbiyet kılmak” şeklinde etken kullanılırken; sanatkar için “terbiyet bulmak” ve “bir hâminin terbiyet-nâmesiyle bir makam elde etmek ya da şöhret bulmak” şeklinde yer almaktadır. Şairlerin tanınmalarını sağlayan unsur, hâmilerinin kendilerine sunduğu imkânlardır ki şiirlerde “terbiyet”³ kelimesi ile anlatılmak istenen de bu olmalıdır (İsen-Durmuş, 13).

Gaybî'nin eserine *Terbiyet-nâme* adını vermesi de muhtemelen benzer bir hâmi / himâye bulma isteğinin neticesidir. Gaybî'nin eserinin sultana ulaşp ulaşmadığı konusunda kesin bilgilere sahip değiliz. Hakeza kaleme aldığı bu eser karşılığında maddi bir kazanç elde edip etmediği hususunda da elimizde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. İsmail Erünsal (1980) tarafından yayımlanan II. Bayezid dönemine ait bir inamat defterine göre o dönemde maddi yardım alan şairlerin adları ve meslekleri alfabetik olarak verilmiştir. Bahsedilen inamat defterinde, Gaybî adlı bir şair yer almamaktadır. Sadece bu inamat defterinde yer alan kayıtlardan hareketle şaire ve eserinin akıbetine dair kesin hükümlere varmak elbette doğru olmayacaktır.

1. Gaybî ve *Terbiyet-nâme*'si

1.1. *Terbiyet-nâme* Şairi Gaybî

3 *Terbiyet* kelimesinin şairler tarafından ne şekilde kullanıldığının daha net anlaşılabilmesi için şu örneğe bakılabilir:

Gecdi otuzdan yaşum bulmadum **terbiyet**

Bir gün idiser helâk bini bu mâhuliyâ (Erünsal, 2009).

15. yüzyılın son çeyreği veya 16. yüzyılın başlarında, Sultan II. Bayezid (öl. 1512)'in saltanatı döneminde (1481-1512) kaleme alınan *Terbiyet-nâme*, **Gaybî** mahlaslı bir şair tarafından yazılmıştır. Şair, eserinin yedi farklı beytinde mahlasını zikreder:

Kemterî-i âsiyân **Gaybî**-i bî-çâreyem
Rabbenâ ihfet 'aleynâ yâ emâne'l-hâifîn (90)

Behr-i şefâatî ki buved rûz-ı rustehîz
Gaybî zi-âb-ı dâde girifte besî şuhûd (106)

Takdîrlen olupdur her nesne **Gaybiyâ**
N'itsün bu hâle çarh-ı felek kec-reviş zamân (166)

Lâyık degüldi **Gaybî** gerçi tapunda ey şeh
Düşmüş ezelde lîkin boynına tavk-ı kullâb (305)

Ey belâ-keş **Gaybî**[-i] miskîn gedâ
Rûzigâr içinde meşhûr-ı belâ (307)

Cân tuhfesini 'özüle sen devlet issine
Gaybî du'â-yı sıdkıla arz itmege iver (348)

Gaybiyâ dime sözi tûl u dırâz
Kulıyam anun ki söyler öz ü az (350)

Eserde şairin biyografisine dair net bilgiler yoktur. Klasik Türk edebiyatının temel kaynaklarından olan şuara tezkireleri ve biyografik bilgi ihtiva eden diğer muteber kaynaklar incelendiğinde, *Terbiyet-nâme* adlı bir eser yazmış Gaybî mahlaslı bir şaire tesadüf edilmemiştir.

Arapçada "hazır ve göz önünde olmama; görünmez ve bilinmez" (Şemseddin Sami, 1999) anlamlarına gelen "gayb" kelimesine nisbet eki ilave edilmesiy suretiyle oluşturulmuş Gaybî mahlasını, klasik Türk edebiyatında kullanan birkaç şair vardır:

1. Sunullah Gaybî (öl. 1676): 17 yüzyıl tasavvuf edebiyatının önemli temsilcilerinden sayılan mutasavvıfın adı mensur eserlerinde Kalburcuzade Sunullah Gaybi el-Kütahyevî ve Sunullah b. Ahmed b. Beşir Sunullah Gaybî olarak geçmektedir. Eserlerinde Gaybî mahlasını kullanmıştır (Kemikli, 2000).

2. Şeyh Ali Gaybî Efendi Bosnalı⁴

3. Şeyh Hasan-ı Gaybî Efendi (öl. 20. yy.): Rumeli'de Doyran ve Gevgili arasında Kıracdalı nahiyesinde 1864'te dünyaya gelmiştir. Nutukları vardır. Şiirlerinde Gaybî mahlasını kullanır (Hüseyin Vassaf, 2006).

Yukarıda ölüm tarihleri ve haklarında kısa bilgiler verilen Gaybî mahlaslı şairlerden hiçbirinin *Terbiyet-nâme* adlı eserin sahibi olmadığı kesindir. Eser, en geç 16. yüzyılın başlarında yazılmıştır. Yukarıda bahsedilen Gaybî mahlaslı şairlerden hiçbiri o tarihte hayatta değildir. Dolayısıyla *Terbiyet-nâme*, Gaybî mahlasını kullanan bir başka şaire ait olmalıdır.

Bu bilgiler ışığında Gaybî'nin hayatı hakkında edinebileceğimiz malumatlar, *Terbiyet-nâme* adlı eserinde yer alan bazı malumatlarla sınırlı kalmaktadır. Eserde şairin kendisi hakkında verdiği bilgiler oldukça azdır. Eserden hareketle Gaybî'nin II. Bayezid'in saltanatı döneminde (1481-1512) yaşadığını, maddi imkansızlıklarla yüz yüze olduğunu ve bir hâmi bulabilmek adına İstanbul'a geldiğini öğreniyoruz.

1.2. Eserin Adı ve Yazılış Sebebi

Tevhid, münacat ve na't konulu manzumelerden sonra "Sebeb-i Nazm" başlığıyla eserin yazılış sebebine yer veren Gaybî, bu bölümün başında adını anmadığı bir şeyten bahseder. Nüktedan, ilim ve irfan sahibi; hayır yapmayı ve ibadet etmeyi kendisine şiar edinmiş olan bu şeyh, birgün hastalanır ve ardından vefat eder:

Harc itdi ömrini her ne ki var
İşbu hâlilen geçürdi rûzigâr

Bir gün ol mahdûm oluben haste-hâl
Dünyeden el-kıssaa itdi intikâl (148-49)

Şeyhin vefatından sonra, talebeler arasına tefrika girer ve herbiri bir yana dağılır. Gaybî, bahsedilen şeyh için "**Mersiye-i Ahmed el-Bekricî Teğammedehu'llâhu li-gufrânihi**" başlıklı bir mersiye söyler. Başlıkta görüldüğü gibi şeyhin adı, Ahmed el-Bekricî olarak geçmektedir. Şeyhin ölümünden sonra derin bir hüzne gark olan Gaybî, ansızın hatiftten bir ses işitir. Bu ses, Rum diyarına gitmesini ve orada kendisine bir dert ortağı bulması gerektiğini salık verir:

Vaktidür kim bulasın bir gam-güzâr
Harc idesin aña ömri tâ ki var

4 *Tuhfe-i Nâilî*'nin indeksinde bu isim 3454 sıra numarasında kayıtlı görünüyorsa da bahsedilen sıra numarasında ve diğer bölümlerinde Bosnalı Şeyh Ali Gaybî hakkında malumata rastlanmamıştır. İlgili madde için bk. (Tuman, 2001, s. 37).

Var ne böyle niçeye dek ey fakîr
Derd ü gam içinde olasın esîr

Ger dilersen bulasın sıdk u vefâ
Rûm'a var kim olasın ehl-i safâ (183-186)

Hatıften gelen bu sese kulak veren Gaybî, Rum diyarına gider ve orada Allah dostu bir zata tesadüf eder:

Ol diyâra irdigüm vaktin hemân
Ugradum bir ehl-i Hakk'a nâ-gehân (192)

Gaybî'ye Rum diyarının ihsan ve fazilet yeri olduğunu, kaygılanmasına gerek olmadığını söyleyen Allah dostu zat, sözlerine şöyle devam eder: Bu memleketin padişahı, kemal sahibi ve oldukça cömert biridir. Adaleti ve ilmiyle dünyaya nam salmıştır. Sen sultanın (II. Bayezid) huzuruna var ve hâlini arz et. Zira o, bütün düşkünlere yardım eder ve ihtiyaç sahiplerinin her türlü hacatını karşılar." O zatın tavsiyelerini dinleyen Gaybî, padişahın huzuruna çıkabilmek için derhal yola koyulur.

Tâ kim aldum bu nasihatden haber
Yine kıldum ben dahı azm-i sefer

Tâ varam ol âsitân-ı devlete
Yüz sürüp meşgûl olam hıdmete (218-219)

Padişahın huzuruna bir hediye (tuhfe) ile gitmenin daha doğru bir davranış olacağını düşünen Gaybî, padişaha sunmak üzere eserini (*Terbiyet-nâme*) kaleme alır. Bu eseri Sultan II. Bayezid'e sunmasının asıl maksadının da "terbiyet bulmak" olduğunu dile getirir.

Başlagıl yâdın nazm it bir kitâb
Gâlibâ işbu fikirdedür savâb

Terbiyetdür çün eşiginde murâd
Terbiyet-nâme di işbu nazma ad

Vargıl ol sultân-ı arza arz kıl
Himmetünden gel sukût-ı farz kıl (231-233)

Yukarıdaki beyitlerden de anlaşıldığı üzere Gaybî, eserini padişahın himayesi altına girebilmek, kendisine bir hâmi edinebilmek ve padişahın maddi / manevi desteğini

kazanabilmek adına kaleme almıştır. Eserinde bunu açıkça ifade eden Gaybî, verdiği isimle (*Terbiyet-nâme*) de bu düşüncesini pekiştirmiş olmaktadır.

1.3. *Terbiyet-nâme*'nin Yazılış Tarihi ve Sunulduğu Kişi

Eserde ne telif ne de istinsah tarihine dair kesin bir tarih kaydı bulunmamaktadır. Bununla birlikte eserde yer alan bir başlıkta “*Medh-i Sultânü'l-Ümerâ Melce'ü'z-zu‘afâ Sultân Bâyezîd Halledallâhü Te‘âlâ Devletehü*” (vrk. 19^b) eserin sunulduğu padişahın adı açıkça söylenmiştir. Başlıkta da görüldüğü gibi bu eser, Sultan Bayezid’e takdim edilmiş veya onun adına kaleme alınmıştır. Ancak bu başlıktan hareketle, eserde adı zikredilen Sultan Bayezid’in Osmanlı tarihinde aynı adla anılan iki padişahın hangisine işaret ettiği kesin olarak anlaşılamamaktadır. Bâyezîd adı, yukarıda belirtilen başlık harcinde mesnevinin bir yerinde daha geçmektedir. Fakat bu beyitte de hangi Bayezid olduğuna dair ayırt edici bir özellikten bahsedilmemiştir:

Ma’rifet asrında olmuştur ferîd
Hüsrev ü hâkân-ı **Sultân Bâyezîd** (204)

Eserde yer alan *Kasîde-i Muvaşşaha* (22^a-24^b) başlıklı bölümde, dönemin padişahının övgüsü yapılırken **Adlî** ismi zikredilir. Buradaki hâliyle **Adlî**, bir isim olmaktan öte, aynı zamanda bir şair olan II. Bayezid’in şiirlerinde kullandığı mahlasıdır (Coşkun 2001:135). Bu ifadeden de açıkça anlaşılmaktadır ki Gaybî, eserini Sultan II. Bayezid (Adlî)’e sunmuş veya onun için kaleme almıştır.

Evrâk-ı zulm lâ-şekk devrinde oldı mensûh
Tâ ‘**Adlî** nüshasında bir fasla virdi bin bâb (286)

Yukarıda bahsedilen bilgilerden hareketle, eserin Sultan II. Bayezid’in saltanat yıllarında kaleme alınmış olduğunu söylemek mümkündür. Net bir tarih verememekle birlikte *Terbiyet-nâme* adlı bu eserin, 1481- 1512 yılları arasında bir tarihte yazıldığını söyleyebiliriz.

1.4. Nazım Şekli

Mesnevi nazım şekliyle yazılan *Terbiyet-nâme*'nin bazı bölümlerinde kaside nazım şekli kullanılmıştır. Bunlardan ilki 53-90. beyitler boyunca devam eden tevhid konulu kasidedir. İkincisi, “*Mersiye-i Ahmed el-Bekrici Te'ammedehu'llâhu li-gufrânihi*” (154-168) başlıklı mersiye'dir. Üçüncüsü 275-306. beyitler arasındaki muvaşşah⁵ kaside;

5 Edebiyat terimi olarak muvaşşah: *Bir manzumeyi oluşturan mısraların veya beyitlerin baş tarafına, ortasına veya sonuna yerleştirilen harf, hece veya kelimeler marifetiyle gizli bir isim veya ifade oluşturmaktır* (Tavukçu 2008: 221). Ayrıca “muvaşşah” larla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Yekbaş 2012: 2649-2700).

sonuncusu da 324-349. beyitler arasında yer alan Sultan Bayezid'in övgüsü için yazılmış kasidedir.

“Kaside-i muvaşşaha” başlıklı manzumenin her beytinin birinci mısralarının ilk harfleri yan yana getirildiğinde (سلطان الملت والدين سلطان بايزيد) *Sultânü'l-millet ve'd-dîn Sultân Bâyezîd* ibaresini vermektedir:

- (س) Salursa haddi bürka‘ bî-tâb ola meh-tâb
- (ل) Lâf eyleriken ey meh mevc-i felekde hûrşîd
- (ط) Tâk-ı revâk-ı luţfuñ irişdi şark u garba
- (ا) Ey âfitâb-peyker ‘arz eyleyende ‘ârız
- (ن) Nesli sa‘âdetilen meşhûr u zî'l-hasebdür
- (ا) İrmez bisât-ı kûrba sa‘yile kimse ey dil
- (ل) Luţfuñ güninde beñzer olmadı gonca hândân
- (م) Maḥkûr eylesün Ḥaḳḳ her kim saña ‘adûdur
- (ل) Lâm itdi kâmetini evc-i felekde mâhuñ
- (ت) Tâ ‘ömr oldıgunca dergâh-ı ḥazretüñde
- (و) Vird-i zebân olupdur erbâb-ı ‘aḳla medḥuñ
- (ا) Evrâk-ı zulm lâ-şekk devrinde oldı mensûḥ
- (ل) Lâ-şekk murâda irdi mekes iden ḳapusın
- (د) Devr itdigünce bu çarḥ ey mihr ü mâh-çihre
- (ی) Yazdı ezel ḳalem tâ zâtuñda ḥulḳ-ı mürsel
- (ن) Nevmiḍiken özinden ey niçe faḳr ehli
- (س) Söz muḥtaşar ola çün ‘ârif ḳatında ey dil
- (ل) Lâl oldı ḥışmıñılân düşmen dili çü sûsen
- (ط) Târf-ı çemende çenâr ḥışmıla çeşm ü vechüñ
- (ا) Ey niçe ‘unf ehli ḳahruñla oldı çün pîr
- (ن) Naẓmuñ dürinden ey şeh ḳan oldı bağırla‘lûñ
- (ب) Bûrhân-ı vâzıḥ oldı vaşfuñda ‘aḳla lâ-şekk
- (ا) Ol resm-i cûdilen kim ad ḳoydı ‘âlem içre

- (٥) Yazmadı kilî-i kudret cismün nazîrin ayruk
- (٦) *Z'ân dem ki gûş-kerdem dürr-i kemâl-i vaşfeş*
- (٥) Yapışdı dâmenüñe ihlâşilen gönül çü
- (٦) Devrinde kılmazıdı şekvâ faķırdan ammâ

1.5. Vezni

Mesnevi nazım şekliyle yazılan eserde, kaside nazım şeklinin kullanıldığı üç bölüm yer almaktadır. Mesnevi nazım şeklinin esas olduğu bölümlerde vezin hep *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıdır. Bunun dışında kaside nazım şekliyle kaleme alınan tevhid konulu manzumede (53-90. beyitler) *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün*; mersiye içerikli bölüm (154-168. beyitler) *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* ı; kaside-i muvaşşaha başlıklı bölümde (275-306. beyitler) *mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün* kalıbı ve son olarak II. Bayezid'in övgüsünün yapıldığı bölümde (324-349. beyitler) *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* kalıbı kullanılmıştır.

Sonuç olarak Gaybî, *Terbiyet-nâme* adlı eserinde dört farklı kalıp kullanmıştır. Bunlar sırasıyla:

1. *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*
2. *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün*
3. *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*
4. *mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün*

Eserde aruz vezninin kullanımı hususunda birkaç beytin haricinde kayda değer ciddi aksaklıklar görünmemektedir.

1.6. Beyit Sayısı

Gaybî, eserinin sonunda *Terbiyet-nâme*'nin kaç beyitten ibaret olduğuna dair herhangi bir bilgi vermemiştir. Tespit edebildiğimiz tek nüshadan hareketle oluşturduğumuz metne göre *Terbiyet-nâme*'nin beyit sayısı 359'dur.

1.7. Eserin Muhtevası

Gaybî, eserinde klasik dönem mesnevi tertibi hususiyetlerini göz önünde bulundurmuştur. Mesnevilerin kahr ekseriyetinde olduğu gibi *Terbiyet-nâme* de tevhid konulu bir manzumeye başlamaktadır. Eserin giriş bölümündeki ilk sekiz beyitlik manzumede bir başlık yer almamaktadır. Bu bölümdeki ilk dört beyit Arapça olarak

yazılmıştır. Devamındaki dört beyitte ise, bir işe başlarken Allah'ın adının anılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Akabindeki “Nükte” başlıklı bölümde (9-21), esma-i hüsnadan bazı isimler zikredilerek devamında gelecek olan tevhid manzumesine zemin oluşturulmuştur.

22-39. beyitler boyunca "Tevhid-i Bârî Azze İsmehu" başlıklı yine bir tevhid manzumesi yer alır. Gaybî, bu bölümde Allah'ın varlığına ve bir oluşuna vurgu yapar. Allah, her şeyden münezzehtir, Onun eşi ve bir benzeri yoktur. O, kudret kapısında kendisine el açanları asla geri çevirmez.

Tevhid konulu manzumelerden sonra 40. beyitten itibaren 52. beyte kadar olan “Münâcât” başlıklı bölümde şair, hem isteklerine kavuşabilmek için hem de eserini tamamlayabilmek adına Allah'a niyazda bulunur.

Eserin 53. beytinden itibaren 91. beytine kadar devam eden kaside, yine tevhid içeriklidir. Gaybî bu manzumede, eserin diğer bölümlerine nisbeten biraz daha ağır bir dil kullanmıştır. Bu bölümde, Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin daha yoğunlukta olduğu görülür. Ayrıca tevhid konulu bu manzumede, metnin muhtevasına da uygun düşecek şekilde birçok ayetten iktibas yapıldığı da görülmektedir.

91. beyitte başlayıp 101. beyitte sona eren “Na't-ı Resûl Sallallâhu Aleyhi ve Sellem” başlıklı bölüm, başlıktan da anlaşılacağı gibi Hz. Peygamber'in övgüsü için yazılmış bir manzumdur. Bu bölümde, Hz. Peygamber'in özelliklerine ve diğer paygamberlerden ayrılan vasıflarına işaret edilmiştir.

101. beyitten itibaren ikinci bir na't manzumesi yer alır. 16 beyit boyunca devam eden bu bölümün ilk dört beyti Farsça olarak yazılmıştır. Bu bölümde de yine Hz. Peygamber'in üstün vasıflarından bahseden Gaybî, bu manzumenin sonunda Hz. Peygamber'e salat ü selam getirerek mahşerde Hz. Peygamber ile birlikte haşredilmeleri için Allah'a dua eder.

“Medh-i Âl ü Ashâb Rıdvânullâhi Aleyhim Ecma'in” başlığını taşıyan ve 118. beyitten 138. beyte kadar devam bu bölümde, Hz. Peygamber'in en yakınındaki isimlerin; Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin övgüleri dile getirilir. Devamında ise zehirlenerek şehit edilen Hz. Hasan ve Kerbela'da şehit edilen Hz. Hüseyin'den bahsedilir. En sonunda Hz. Abbas ve Hz. Hamza'yı zikrederek bu bölümü tamamlar.

“Sebeb-i Nazm” başlıklı bölümde Gaybî, eserini kaleme alma sebebini ayrıntılı bir biçimde izah etmektedir. Yukarıda “Eserin Adı ve Yazılış Sebebi” başlıklı bölümde ayrıntılı bilgi verildiği için, bilgilerin tekrar edilmemesi adına sadece bu bölümün başlığına yer verilmiştir.

“Medh-i Sultânü'l-Ümerâ Melce'ü'z-Zu'afâ Sultân Bâyezîd Halledallâhü Te'âlâ Devletehü” (242-262) başlıklı bölümde Sultan II. Bayezid'in övgüsüne yer verilmiştir.

Onun kudretinden ve cömertliğinden bahsedilerek, sultanın hzuruna varan herkesin lütuf ve ihsanla döndüğü ifade edilmektedir.

Bu bölümden sonra “kaside-i muvaşşaha” başlıklı 31 beyitlik bir manzume yer alır. Yine Sultan II. Bayezid için yazılan bu kasidenin sonunda Gaybî, içinde bulunduğu zor durum nedeniyle bu eseri yazdığını ve padişahın lutfuna mazhar olmak istediğini bildirir.

Gaybî, muvaşşah kasideden sonra yine padişah için yazdığı ikinci bir kasideye yer verir. Padişahın isteklerini yineleyen Gaybî, fakirlik ve çaresizlik nedeniyle padişahın huzuruna varmak istediğini ifade eder.

350-359. beyitler, eserin bitiş bölümünü oluşturmaktadır. “Hâtimetü’l-Kitâb” başlıklı bu bölümde şair, Sultan II. Bayezid’in vasıflarını muhtasar bir şekilde anlatabildiğini; fakat sultanın şiir ehlinin ve şiirin kıymetini bileceğini söyleyerek eserine son verir.

Terbiyet-nâme'nin konu başlıkları şu şekildedir:

(1-8) **Tevhid manzumesi**

(9-21) **Nükte**

(22-39) **Tevhîd-i Bârî Azze İsmuhu**

(40-52) **Münâcât**

(53-90) **Kaside**

(91-101) **Na’t-ı Resûl Sallallâhu Aleyhi ve Sellem**

(102-117) **Medh-i Resûl Sallallâhu Aleyhi ve Sellem**

(118-138) **Medh-i Âl ü Ashâb Rıdvânullâhi Aleyhim Ecmaîn**

(139-153) **Sebeb-i Nazm**

(154-168) **Mersiye-i Ahmed el-Bekricî Te'ammedehu'llâhu li-gufrânihi**

(169-180) **Temmet**

(181-186) **Îşâre-i Hâtif**

(187-195) **Hitâb Vey**

(196-219) **Nasîhat Dâden-i Ân Merd ve Kasd-i Sefer Bâ-Hümâ-yı Devlet**

(220-241) **Mesnevî**

(242-266) **Medh-i Sultânü'l-Ümerâ Melce'ü'z-zu'afâ Sultân Bâyezîd b Halledallâhu Te'âlâ Devletehü**

(267-274) **Mesnevî**

(275-306) **Kasîde-i Muvaşşaha**

(307-323)

(324-349) **Kasîde**

(350-359) **Hâtîmetü'l-Kitâb**

1.8. Nüsha Tavsifi

Elimizdeki eserin ulaşabildiğimiz tek nüshası Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Bölümü, Agah Sırrı Levend Yazmaları 46 (ASL 46) numarada yer almaktadır. 28 yapraktan oluşan bu nüshanın başında, 1^a'da "Terbiyet-nâme" başlığı bulunmaktadır. Bu başlığın hemen altında kütüphane mührü yer almaktadır.

Eser, 1^b'den itibaren başlamaktadır. Okunaklı talik hatla imla edilen nüshanın her sayfasında ortalama 7 satır bulunmaktadır. Başlıkların yazımında kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Eserin beyit sayısı 359'dur.

Nüshanın başı:

Bismike Allâhümme yâ ehle's-şenâ

Elleżî Rabbi's-semâvâtî'l-ulâ

Sonu:

Ref⁶ olundu rûy-ı nazımdan niķâb

Söz budur *vallâhü a'lem bi's-şavâb*

2. Transkripsiyonlu Metin

TERBİYET-NÂME

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

[1^b]

1. *Bismike Allâhümme yâ ehle's-şenâ*

Elleżî Rabbu's-semâvâtî'l-ulâ

2. *Ĥâmiden li'l-Ĥâliķi'l-muĥyi'l-memât*

Ve leķad bi'z-zât Ferdü bi's-şifât'

3. *Li'lleżî ed'û du'âen dâ'imen*

Eşrefi'l-maĥlûķı ķadren menzilen⁸

6 (Ey) övgüye layık olan, yüce göklerin Rabbi! Senin isminle (başlıyorum).

7 Ölüleri diriltlen yaratıcıya, zatında bir, sıfatlarında Ferd olana hamdederek başlıyorum.

8 Her daim kendisine dua ettiğim, kıymeti ve varlığıyla, yaratılanların en şereflişidir.

4. Âli v'aşhâbihi necmi'l-hüdâ
Fî deyâcîri leyâlî'l-ihtidâ⁹

5. İsm-i zât-ı Hakk'a iden i' tişâm
Her ne iş dutsa ola lâ-şekk temâm
[2^a]

6. Her ne söz kim Hakk'ıñ adıyla gelür
Sem'üme nûrun 'alâ nûrin olur

7. İsm-i zâtıyla çü kıldum ibtidâ
İduben mürsel sözine iktidâ

8. Lâ-cerem oldı kelâmum 'ayn-ı nûr
Sâ'atî menden yaña bir gûş ur

Nükte

9. Hâlîk-ı bî-çûn u Hallâk-ı ezel
'Âlim ü 'Allâm u Hayy-ı lem-yazel

10. Levh-i dilde tıfl-ı cân için sebak
Nükte-i tevhîdi yazdı bir varak

11. Tâ ki her dem anı dil tekrâr ide
Diyüp illallâh hem ikrâr ide
[2^b]

12. Pes gerek kim mü'min-i pâk-i' tişkâd
Dâyimü'l-evkât Hakk'ı ide yâd

13. İşbu ma'nîden çü cân aldı haber
Habbetü's-sevdâya itdi bir nazâr

14. Heybeti Kâf'ında ol Sîmurğ-bâl
Dökdi şehbâz-ı revândan per ü bâl

15. Başladı ol bülbül-i büstân-ı¹⁰ cân
K'ide âğâz-ı hezârân dâsitân

16. Hârc ide vaşf-ı Hakk'dan bir güher
Kim nazardan düşe ol lü'lû-i ter

9 Onun ashabı, karanlık gecelerde yol gösteren yıldız gibidir.

10 Nüshada بستان şeklinde imla edilmiştir.

17. Gülsitân-ı vaşfına bir murğ-zâr
Aça kim bülbül ide şad-murğı zâr

18. Gerçi hûrşîd-i şîfâtı itse berķ
Cümle-i zerrâtı nuṭķı ide ğarķ

[3^a]

19. Mihr-i evşâfı ṭulû' itse çü fey
Bî-vücûd olur vücûd-ı cümle şey

20. Kaṭreye kaçan sıĝar 'ummân u Nîl
Peşşe-i bî-tâķat olmaz bâr fl

21. Lîk vaşfından Hudâ'nuñ zerrece
Söyledi âĝâz idüben şemmece

Tevhîd-i Bârî 'Azze İsmuhu

22. Didî ey sultân-ı 'âlem pâķ-zât
Cümle sendendür vücûd-ı kâyinât

23. Hâlîķ-ı eşyâsın ammâ bî-ĝarâz
Hem degülsin cevher ü cism ü 'arâz

24. Zât-ı pâķüñde 'aķıl bî-hûşdur
Derk ü idrâķüñde cân medhûşdur

[3^b]

25. Bilmedi zâtuñ kemâhî ķamu şey
Mâ-'arefnâķ¹¹ ile ṭumâr oldu ṭayy

26. Kim ne dirse zâtuña teşbîhden
Kej-ķaberdür hâlîdür tevcîhden

27. Zât-ı pâķüñdür müberrâ-yı cihât
Yokdurur zâtuñda hem hâdiş-şîfât

28. Kıdretüñ bâbında yokdur mâ-cerâ
Hükmin imzâsında yok çûn u çerâ

11 Ey Allah, seni şanına yakışır bir şekilde **bilemedik**. Bk.: Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yay., İstanbul, 2013, s. 474.

29. Ni‘metinüñ gâyet ü pâyanı yok
Bî-nihâyet lutfı vü ihsânı çok

30. Cism ü cân u ‘aql u idrâk ü yakîn
Cümlesi ni‘metdür andan şeksizin

31. Anuñiçün çekdi üstâd-ı kalem
İşbu ma‘nî resmine müşgîn-raşam

[4^a]

32. *Zıkr-i in‘âmeş çü in‘âmeş buved*
*K’ey kocâ ez-bende itmâmeş buved*¹²

33. *Hâk ki tevfiği bi-hamdeş menhotest*
*Lâ-cerem itmâm-ı hamdeş mihnetest*¹³

34. Ey Hudâvend-i mu‘allâ zât-ı pâk
Nice hamd itsün seni insân-ı hâk

35. Her ne kim vaşfuñda dir ins ü melek
Nisbeti yok ez-semek tâ nüh-felek

36. Didi *lâ-uḥşî senâen*¹⁴ çün Resûl
Ol imâm-ı pîşvâ-yı cüz ü kül

37. Pes gerek kim olına izhâr-ı ‘acz
Vaşf-ı zâtında çü yokdur bed’ ü ‘acz

38. ‘Âcizem bârî münâcât ideyüm
Dergehüne ‘arz-ı hâcât ideyüm

[4^b]

39. Tâ kıla maḫşûd [u] ḥacâtum revâ
*Fehve li’l-maḫşûdi ġâyâtü’l-münâ*¹⁵

12 Onun nimetlerini anmak, (yine) nimetleri ölçüsünde olur. Kulun onu (hakkıyla) itmam etmesi nasıl mümkün olur?

13 Doğrusu ona hamd etmek (İlahi) bir lutfufla olur. (Yoksa) ona hakkıyla hamd etmek çok zordur.

14 *Lâ-uḥşî senâen* aleyke ente kemâ esneyte alâ nefsike: **Hakkındaki övgüleri sayamam**, sen kendini övdüğün gibisin. (Hadis-i Şerif). Bk. Yılmaz, age., s. 431.

15 O, murad edilenin en yücesidir.

Münâcât

40. Ey Hudâvend ü Kerîm ü Kirdgâr
Ve'y Raḥîm ü Qâdir ü Perverdigâr

41. Zât-ı pâküñ vaşfına irmez 'uḡûl
Yok şıfâtüñ derkine fehm içre yol

42. Kamuya elṭâf u faḥr ü 'adl ü dâd
Hep cenâbuñdan olupdur müstefâd

43. Cümle ḥalka sensin ey Haḡ kâr-sâz
Kim saña eyler kamu 'arż-ı niyâz

44. Nefs elinde 'âcizem ey dest-gîr
Düşmüşem Bârî Hudâyâ dest-gîr
[5^a]

45. Ey Ğafûr u ey Şekûr u ey Raḥîm
Gösteriyor baña râh-ı mustakîm

46. Göñlimi pür-nûr it esrârılan
Kıl müşerref 'âkıbet dîdârılan

47. Şoñ nefes îmânılan it hem-ḡarîn
Kör ola tâ çeşm-i şeytân-ı la'în

48. Ey niçe 'âşî çün ol dergâhda
Biñ günâhı mahv ider bir âhda

49. Mevc iderse baḡr-i luṭfuñ şemmece
Kimsenüñ qalmaz günâhı zerrece

50. Ger men-i bî-çâreye ey pür-kerem
Raḡmet itseñ ne ola luṭfuñda kem

51. Budur ümmîdüm kim ey Rabbe'l-'ibâd
İtmeyesün men gedâyı nâ-murâd
[5^b]

52. Dilerem senden eyâ Rabbe'l-enâm
K'ola hem bu nazm 'avnüñlen temâm

Kaşide*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

53. Şâni' -i bî-çûn sensin bâsiṭ-i şaḥn-ı zemîn
Emrûne münkâd tâ fark-ı semâ-yı heftümîn

54. Yok heyûlât u şuver zâtuñda ey Ḥayy u Qadîm
Cevher ü cism ü 'arâzdan hem münezzehsin yaḳîn

55. Mümteni' hem-tâñ şibhiñ olmağı mümkün degül
Fâ'il-i muṭlaksın u lu'b u vüçüduñ şeksizin

56. Zât-ı pâküñdür mu'arrâ vaşmet ü nokşândan
Ey Ḥudâ-yı ber-kemâl Şâni' -i cân-âferîn

57. Zerrece mâhiyyetüñ kılmaz 'uḳûl idrâk hîç
Cümlesi ser-geşte vü bî-hûş kılmış kendüsin

[6^a]

58. Ey Ḥudâ-yı pâk-zât u Şâni' -i bî-çûn kim
Qudretüñ fikrinde 'âciz oldı 'aḳl-ı ḥurde-bîn

59. Naşş-ı kâtı' dur kelâmuñ ey Ḥudâ *lâ-reybe fîh*¹⁶
Nâzil itdüñ bilmek için zâtıñı 'ilme'l-yaḳîn

60. Qudretüñlen devr ider nüh-tâḳ-ı ezraḳ nîlgûn
Ḥikmetüñlen ber-ḳarâr oldı zemîn-i heftümîn

61. Eyledüñ cennât içinde ravza vü Rıdvân u ḳaşr
Selsebîl ü Kevşer ü ḡılmân u ḥûr-ı meh-cebîn

62. Emrûne her kim [ki] münkâd olmadı ḥaḳḳâ ki ol
Çün 'Azâzil oldı merdûd-ı ebed tâ yevm-i dîn

63. Çünkü nâṭıḳdur kitâbuñ *inne ba'ḍa 'z-zanni işmün*¹⁷
İ'tibâr olmaya pes bir zann-ı *ḳavme 'z-zâlimîn*¹⁸

64. Fâ'il-i muṭlaksın ü fi'lünde ey Ḥallâḳ-ı ḥaḳḳ
Kimini maḳbûl idersin kimini ḥ'âr u la'în

16 Onda hiç şüphe yoktur. (Bakara 2/2).

17 Zandan çok sakının. (Hucurât 49/12).

18 ... *zalim kavmi* hidayete erdirmez. (Tevbe 19/40).

[6^b]

65. Âdem'i bîrûn kıldıñ cennet-i firdevsden
Kurb-ı hâzret bulmuşiken rahmetüñle hem-çarîn

66. Kavmini Hûd'un helâk idende havf idüp didi
*Rabbenâ irham 'aleynâ ente hayrû'r-râhimîn*¹⁹

67. Dîde-i Ya' kûb'ı kıldıñ hüzn içinde bî-başar
Yûsuf'un yirini tâ kim eyledün ça' r-ı zemîn

68. Berr ü bahrün şâhı kıldıñ hâkim-i ins ü perî
Ol Süleymân-ı zamânı kim odur zerrîn-nigîn

69. Virdün İdrîs'e behîşt içinde a' lâ mertebe
Eyledün cennât içinde hûrlan anı mekîn

70. Virdün Eyyûb'a Hudâyâ hil' at-i 'abden şekûr²⁰
Tâ ki kahruñ nûş kılpup eyledi ketm-i enîn

71. Kim ki İbrâhîm gibi ey Haq saña münkâddur
Lâ-cerem gülzâr ola katında şahın-ı âteşîn

[7^a]

72. Ey Kerîm ü pür-kerem Hallâk-ı halk-ı kâyinât
Kim bize virdün Resûl-i reh-nümâ-yı pâk-dîn

73. Zübde-i maşşûl-i 'âlem mefhar-i şadr-ı ezel
Merkez-i hatm-i nübüvvet *rahmeten li'l-'âlemîn*²¹

74. Çâr-yârin kim ki sevdi cânılan ey pâk-zât
Eyledün şer' inde anuñ merdüm-i dâna-yı dîn

75. Kudretünden zâhir oldı 'âlem içre dört fuşûl
Hikmetündür k'eyledün faşl-ı bahârı ber-güzîn

76. Hil' at-i kâkûm arza çekdi sâmuî rakam
Naşş kıldı çün ve şakq iderdi âb-ı rahmetin

19 *Rabbimiz bize merhamet et. Sen, merhametlilerin en hayırlısısın.*

20 ... *çok şükreden bir kul idi.* (İsrâ 17/3).

21 *Seni ancak alevlere rahmet olarak gönderdik.* (Enbiyâ 21/107).

77. Dikdi çetr ü sâyebânun fark-ı nüh-târemde meh
Âfitâb-ı şâh-ı ‘âlem urdı zerrîn-efserin

78. Feth-i zulmet eyleyüp hûrşîd-i çarh-ı zer-nigâr
Günbed-i hâdrâda peydâ kıldı rakş-ı hançerin
[7^b]

79. Sebze-pûş oldu Hızır-veş ravza-i rûy-ı çemen
Oldı semâ-yı İrem bir nisbet-i huld-ı berîn

80. Bürka-ı âlin donatdı luţfilan yir câ-be-câ
Ol ‘arûs-ı bîkr gibi geydi yaşıl hil‘atin

81. Urdı dem bād-ı şabâ gülşende oldu hoş-hevâ
‘İtrılan kıldı mu‘atţar cân dimâğın nâ-gehîn

82. Oldı eţrâf-ı çemende süvârân her yañeden
Bâğ-ı firdevs oldu gülşen buldı ferr ü zînetin

83. Bülbül-i şûrîde kıldı gülşen içre zembeme
Çahdı bir taht-ı zümürüd oldu gül meşhed-nişîn

84. Aldı nesrîn [ü] kıranfil sûsen ü sünbül niķâb
Açdı gülnâr ü şakâyık zanbaķ [u] gül çihretin

85. Dutdı âvâzın belâbil ‘arşa çıķdı gulgule
Cennet-i firdevs-veş oldu zemîni şanasın
[8^a]

86. Tûtiyâ vü erġanûn u nesteren ü yâsemen
Nergis ü reyġân u nesrîn ü benefş ü yâsemîn

87. Sîb ü nârenc ü turunc emrûd bâ-‘ünnâb u nâr
Piste vü lîmûn u engûr u bih ü bādâm u tîn

88. Raġmetüñ âbından alur cümle ey Haķķ-perveriş
Şun‘mîa olsun Hudâyâ şad-hezârân âferîn

89. Men nice tevġîd ü ħamdûñ eyleyem ey pâk-zât
Didi lâ uġşî senâet²²çün imâmü’l-mürselîn

22 Bk.: 36. beytin dipnotu.

90. Kemterî-i ‘âşiyân **Gaybî**-i bî-çâreyem
*Rabbenâ ihfet ‘aleynâ yâ emâne’l-hâifîn*²³

Na‘t-ı Resûl Şallallâhu ‘Aleyhi ve Sellem
Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

91. Ey kilîd-i mahzen-i emlâk-i cân
Ve’y rumûz-ı sır-ı Hakk’a nüktedân
[8^b]

92. Mürsel ü Muhtâr u hatm-i enbiyâ
Seyyidü’s-sâdât fahr-i evliyâ

93. Raḥmet-i zâtı mu‘allâ-yı ezel
Merkez-i resm-i Hudâ-yı lem-yezel

94. ‘Ayn-ı ervâḥa ruḥuñ nûr-ı başar
Mu‘cizâtuñ eñ kemi *şakḳe’l-kamer*²⁴

95. Zî-şeh-i kevneyn sulṭân-ı ‘abâ
Kim maḳâmuñ sidresidür müntehâ

96. Şâhib-i *Levlâk* kıldı seni Hakk
Tâ kim alduñ sır-ı levhinden sebak

97. Mihr-i rûyuñ pertavidür şem‘-i cem‘
Hüsn-i hûyuñ defteridür cem‘-i şem‘

98. Yoluña biñ biñ cihân u cân fedâ
Ey şeff‘-i evliyâ vü aşfiyâ
[9^a]

99. Na‘tûñ içre çün kamu ey dürr-i cûd
‘Acz deryâsında ğarḳ olmuş vücûd

100. Men kimüm kim söyleyem vaşfuñ senûñ
Ya ne dilüm var ki idem şerḥûñ senûñ

101. Sözümlen olmuşumdur şermsâr
Ey medâr-ı cism ü cân ma‘zûr-ı dâr

23 *Ey korkanların kendisinden emin olduğu Rabbimiz, bizi koru.*

24 *Kıyamet saati yaklaştı, ay yarıldı.* (Kamer 54/1).

Medh Resûl Şallalâhu ‘Aleyhi ve Sellem

102. *Ey ‘ayn-ı zât-ı pâk-i to sermâye-i vücûd*
*Ve’y cevher-i vücûd-ı to ser-cümle ‘ayn-ı cûd*²⁵

103. *Tâ şöd dilet tılsım-ı ezel genc-i lem-yezel*
*Mihr-i muhabbetet zi-heme halk dil rübûd*²⁶
 [9^b]

104. *Zerrât-ı kün fekân yakîn şöd çü âfitâb*
*Ân dem ki meh vücûd-ı to dîdâr-ı Hâk-nümûd*²⁷

105. *İnsân ki şöd mezâhir-i esrâr-ı kâyinât*
*Ez-nağd-i cevher-i to resîde be-her çi bûd*²⁸

106. *Behr-i şefâ‘atî ki buved rûz-ı rustehîz*
*Ġaybî zi-âb-ı dîde girifte besî şuhûd*²⁹

Ķâle’n-nebîyyü ‘Aleyhi’s-selâm İzâ Şalleytüm ‘Aleyye Fe‘ammimû Sadeķa Rasûlullâh

107. *Kâyinâtun fahri ol ‘âlî-cenâb*
‘Ammimû kıldı hîtâb-ı müstetâb

108. *Tâ ki ma‘lûm ola hîlkatden murâd*
Niçün oldı âb u âteş hâk ü bâd

109. *Enbiyâya vâşıl olmaķdur çü farz*
Tâ kim insânı ide dergâha ‘arz
 [10^a]

110. *Bu cihetden ide Feyyâz-ķıdem*
Cevher-i hâke besî fazl u kerem

111. *Âremümde oldıķıçün bevn ü bu‘d*
ķurbet olmaz niçe olsa cehd ü cühd

25 *Ey temiz zatının kaynağı varlığın sermayesi ve vücudun cevheri lütuf kaynağı olan!*

26 *Senin gönlün ezel tılsımı ve sonsuzluk hazinesi olduğı için bütün halkın gönlü senin muhabbetine kapılmıştır.*

27 *Senin ay (gibi) yüzün Hakk’ın yüzünü gösterince (yansıtınca) kün fekân’ın zerrelere güneş gibi ortaya çıktı.*

28 *Senin cevherinin nakdi her neye ulaştıysa, (o) kainatın sırlarının görüldüğü insan oldu.*

29 *Gaybî, kıyamet gününde (Onun) şefaatine ulaşabilmek için gözyaşı döküyor.*

112. Pes gerekdür ârife bir sebeb
K'olına ma'lûb anuñılan taleb

113. Âl ü aşhâba idenler iktidâ
Vâsıl olur mürselîne bî-riyâ

114. Anlaruñlan Hakk'a vâsıl olasız
Neyimiş ma'şûd-ı hilkat bilesiz

115. Pes gerek kim eş-şalât ü ve's-selâm
Mûcib-i emr-i Nebîce ola 'âm

116. Kanlar ağlatdum anuñçün hâmeye
Yazup evşâfını anuñ nâmeye

[10^b]

117. Hâlîkâ men 'âşîyi yevm-i va'îd
Anlaruñlan haşr kıl budur ümîd

Medh-i Âl ü Aşhâb Rıdvânullâhi 'Aleyhim Ecma'în

118. Ey sa'âdet çarhına çün âfitâb
Ve'y sadâkat burcına çün mâh-tâb

119. Dîn içinde şeyh hem pâk-i' tîkâd
Kim felek farqında Şiddîk oldı ad

120. Ahmed'ün yâri emîrû'l-mü'minîn
Âl ü aşhâb arasında ber-güzîn

121. Âfitâb-ı ma'la' -ı burc-ı şafâ
Ya' nî Bû-Bekr-i Şadîk-i Muştafâ

122. Saña olsun çok ta'hiyyât ü selâm
Meskenüñ itsün Hudâ dârü's-selâm

[11^a]

123. Biri 'Ömer'dür emîrû'l-mü'minîn
Kim anuñlan buldı kuvvet şer'-i dîn

124. Ehl-i şirki katl idüp koydı ad
Dinde ma'şûdı oldı 'adl ü dâd

125.Dîn bisâtında be-ğâyet muhteşem
Bârgâh-ı Hâk'da ğâyet muhterem

126.Rahmetinden Hâk'ıñ olsun kâm-yâb
Cennet-i firdavse bulsun feth-i bâb

127.Biri kim 'Osmân-ı Zî'n-nûreyn'dür
Hulk issi şâhib-i hûreyndür

128.Câmi'-i Ku'rân 'ilmüñ menba'
Halk içinde lutf u hilmüñ mecma'

129.Âfitâb-ı tâli'-i firûz-baht
Dünye vü 'uqbâda şâh-ı tâc u taht
[11^b]

130.Ėarķ idüp rahmetde yâ Rabbe'l-enâm
Ravza-i cennetde kıl aña maķâm

131.Ol şeh-i aşhâb u dâmâd-ı Nebî
Genc-i vaħdet ehlinüñ ser-meşrebi

132.Ya' nî ol şâh-ı 'Aliyyi Murtaẓâ
Kerremallâhü liķâen ve'rtezâ

133.Harbilen feth kıldı Hayber'i³⁰
Şîrlik anuñ devrinde dürdi defteri

134.Ėabri olsun pür-taħiyyât u şalât
Bâķî oldukca vücûd-ı kâyinât

135.Ol imâmeyn Ėasan birle Ėüseyn³¹
Kim bularuñlan bula aşhâb zeyn

136.Birisi zehrilen oldu mübtelâ
Biri hem oldu şehîd-i Kerbelâ
[12^a]

137.Her birine cândan olsun biñ dürûd
Mesken olsun anlara dârü'l-hulûd

30 Bu hâliyle vezin problemlidir.

31 Bu hâliyle vezin problemlidir.

138. Hamza vü ‘Abbâs’a olsun çok selâm
Raḥmete ğarḳ olsun aşḥâb-ı kirâm

Sebeb-i Nazm

139. Varıdı bir şeyḥ-i kâmil nüktedân
İşbu aşr içinde bir şâhib-kırân

140. ‘Âlim-i ma‘rûf meşḥûr-ı diyâr
‘Âlem-i ‘unşurda merd-i nâmdâr

141. Ḥayr u iḥsân idi her dem pîşesi
Tâ‘at ü zühd idi hem endîşesi

142. ‘Âlim ü ‘âmilleriñ ser-defteri
Aḥmed ü Muḥtâr şer‘üñ serveri

[12^b]

143. Zâhiri şer‘ ile baḥr-i bî-kerân
Bâtını sırrile gencdür nihân

144. Kim şorsa sırr-ı bâbından ḥaber
Kân-ı dürrinden gelürdi bu güher

145. *Her ki-râ esrâr-ı kâr âmûḥtend*
*Müḥr kerdend ve deḥâneş dûḥtend*³²

146. Kaçan itsün sırr evinde kıl ü kâl
Çün bilürdi vaşfa gelmez zevḳ-i ḥâl

147. Ḥarc itdi ‘ömrini her ne ki var
İşbu ḥâlilen geçürdi rûzigâr

148. Bir gün ol maḥdûm oluben ḥaste-ḥâl
Dünyeden el-kışşâ itdi intikâl

149. ‘Âlemi ğarḳ itdi zulmât-i felek
Çerḥe girdi ‘arş u ferş ins ü melek

32 Her kime işin sırrını öğrettiyseler, mühür vurup ağzını diktiler.

[13^a]

150. Ders ü tahşîl ü huzûr u cem' iyet
Zevk ü şevk ü 'ilm ü fehm ü ma' rifet

151. Cümlesi oldu hemân-dem târumâr
Gice gündüz ağlar oldu zâr zâr

152. Düşdi tûllâb arasına tefriķa
Kimi ğarba gitdi kimi maşriķa

153. İşbu resme oldu çün hâl-i cihân
Eyledüm işbu sözi vird-i zebân

Mersîye-i Ahmed el-Bekricî Teğammedehu'llâhu li-gufrânihi

Me' ulü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün

154. Ey gevher-i şerî' ate şarrâf-ı hurredân
Ve'y cevher-i haķîķate 'ummân-ı bî-kerân

155. Kayd-ı ta' alluk içre düzüp şeh-per-i yakîn
Uçduñ maķâm-ı aşla çü tâvûs-ı gülsitân

[13^b]

156. Dilüm fenâda kalmaduñ ü eyledüñ güzër
Olduñ beķâ maķâmına şehbâz-ı âşiyân

157. Kesdi vü dikdi zâtuña bir cübbe-i fenâ
Tâ sâ' at-i nücûmîde üstâd-ı kehkeşân

158. Tutdı hurûş 'âlemi ğavĝâ kıopardı âh
Çarķı getürdi çarķına her kûşede figân

159. Derdâ vü hasretâ vü dirîĝâ ki sen dahı
İtdüñ vedâ' terk idüben bunca hân ü mân

160. Bu 'ömr-i bî-vefâya nice ola i' timâd
Turmuş kâfâda virmez ecel kimseye emân

161. Şol çarķ-ı kej-revende kimi kıılmadı zebûn
Ya kıansı derd-mendüñ olmadı baĝrı kıan

162. Yokdur bu çarh-ı zâlimiñ inşâfı ğâlibâ
Birdür katunda pîr-i gedâ şâh-ı nev-civân

[14^a]

163. El-kıışsa cân virür ğam u derdile biñ kezin
Devr-i felekde kim k'ola bir lahza şâdmân

164. Anlar ki rûh-ı maḥẓ idi dergâha hem-ķarîn
Geldi ciḥâna gitdi vü muḥtâc-ı nîm-nân

165. Kaçan vefâ kıılır bize bu çarh-ı bî-vefâ
Andan beter kıılır bizi bî-şekk ü bî-gümân

166. Takḍîrlen olupdur her nesne Ğaybiyâ
N'itsün bu ḥâle çarh-ı felek kec-reviş zamân

167. Besdür ḥikâyet eylemek ammâ zi-cân u dil
Eyle du'âyı şıdkıla kııl rûḥına revân

168. Olsun maḳâm-ı rûḥına cennât-ı ḥûr-ı 'în
Şol resme kim mezarıdurur ravza-i cinân

Temmet

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

169. Bir gün ol ḥûrşîd-i çarh-ı rûzigâr
Bürķa'ın ref' idüp oldı âşikâr

[14^b]

170. Dikdi çarḥa ḥargeh-i ḥayâmât-ı zer
Ol şeh-i ḥancer-keş ü zerrîn-kemer

171. Çııdı taḥt-ı lâjiverde urdı tâc
Kâyiâtüñ küllinden aldı bâc

172. Virdi zerrât-ı ciḥâna tâc-ı zer
Oldı pââmâl-i çemen lü'lü'-yi ter

173. Bürķa'ın ref' idüp yaıdı perdesin
Çarḥa şaldı bezm-i mâhuñ zühresin

174. Târumâr odı hemân bezm-i ķamer
Durdı zülümâtüñ ğurâbı bâl ü per

175. Men ğarîb-i dil-ḥazîn ü derdmend
Zâr u giryân u fakîr-i müstemend

176. Eylemedüm künc-i vahdet ihtiyâr
Ṭâkum ṭâk eylemişdi rûzigâr

[15^a]

177. Bu zamânûñ teşvîşiyle bî-ḥuzûr
Ḳalbüme bir laḥza gelmezdi sürûr

178. Kâr-ı bârından cihânûñ dûr idüm
Dirliğümden dünyede el yur idüm

179. Olmışıdum ğam içinde şöyle ğarḳ
K'idemezdüm giceden gündüz[i] fark

180. Nâ-tevân idüm yoğıdı dest-gîr
Olmışıdum ğam arasında esîr

İşâre-i Hâtif

181. İşbu ḥâlilen gezerdüm nâ-gehân
Sem' üme bu irdi kim ey nâ-tevân

182. Nice ğâmnâk olasın ü ğam-perest
Rûzigâr içinde hem ḥâtır-şikest

[15^b]

183. Vaktidür kim bulasın bir ğam-güzâr
Ḥarc idesin añâ' ömri tâ ki var

184. Var ne böyleniçeye dek ey fakîr
Derd ü ğam içinde olasın esîr

185. Ger dilersin bulasın şıdḳ u vefâ
Rûm'a var kim olasın ehl-i şafâ

186. Hâtifûñ pendini kıldum istimâ'
Bir zamân ḥurrem olup kıldum simâ'

Hiṭâb Vey

187. Didüm ey miftâḥ-ı genc-i dürr-i nihân
Ve'y sa' âdet baḥrine lû'lû'-feşân

188. Saña olsun şad-hezârân merhabâ
Kim sözüñden buldı dil şıdķ u şafâ

[16^a]

189. Her ne söz kim söyledüñ ma' kûldür
Cân u dilde lâ-cerem maķbûldür

190. Söz ki ma' kûl olsa ol maķbûl olur
'Âķıluñ sözine âdem ķul olur

191. Çünkü hâtıfden irişdi bu haber
Eyledüm ey cân hemân 'azm-i sefer

192. Ol diyâra irdigüm vaktin hemân
Uğradum bir ehl-i Hâķķ'a nâ-gehân

193. Baķdı gördi beni ol Raķman-perest
Kim be-ġâyet bî-huzûrum dil-şikest

194. Didi kim ey derdmend-i hâķ-sâr
Ne sebeden buldı ķalbûñ inkisâr

195. Vaşf-ı hâlümi aña arz eyledüm
Her ne kim ķalbinde vardı söyledüm

[16^b]

Naşîhat Dâden-i Ân Merd ve Kaşd-i Sefer Bâ-Hümâ-yı Devlet

196. Vâķıf oldı hâle çün ol nüktedân
Didi kim ey derdmend nâ-tevân

197. Çekme kayķu renc ü teşvîş ü hümûm
Fazl u ihsân yiridür iķlîm-i Rûm

198. Ey besî bî-çâreler ey derdmend
Rûm iķlîminde oldı sûdmend

199. Bu diyâr içinde lâkin ey gedâ
Âsitân-ı devlete var bir hümâ

200. Pîr-i şâh-ı 'aķl u dânişdür yakîn
Yok anuñ gibi cihânda ħurde-bîn

201. Dergehi ‘âlidür ammâ nâmver
Bir kemâl ehlidür ü şâhib-nazar

[17^a]

202. Zabt idüpdür her kemâli bî-ğalat
Varisa ehl-i kerem oldur faqat

203. ‘Adl-i dâdından çıkupdur arşa ad
Dergehine varan olmaz nâ-murâd

204. Ma‘ rifet ‘aşrında olmışdur ferîd
Hüsrev ü hâkân-ı Sulţân Bâyezîd

205. Kâşif-i esrâr u keşşâf-ı rumûz
Vâkîf-ı ahvâl ü şarrâf-ı künûz

206. Genc-i hikmet bâbının miftâhıdur
Şem‘ -i nûrî cem‘ -i dil mişbâhıdur

207. Bir işâret itse söz tavzîh olur
Bir sözilen biñ garaz telvîh olur

208. Muhtaşar vechile dirse bir güher
Niçe ma‘ nâyı muṭavvel derc olur

[17^b]

209. Her me‘ ânîye ki buldı fetḥ-i bâb
Eyledi faşl-ı beyânın çün kitâb

210. Tapusunda çok çok ehl-i kelâm
Eşigidür ravza-i dârü’s-selâm

211. Didi var katına cismün kânilan
Hâliñi arz it aña ikrâmilan

212. Kâyinât içinde oldur ehl-i cûd
Var anuñ katuna yüz sür kıl sücûd

213. Vaşf-ı hâlünden hikâyet eylegil
Çarḥ-ı zâlimden şikâyet eylegil

214. Şâyed andan saña ola fetḥ-i bâb
Himmeti bî-ḥaddür ' âlî-cenâb

215. Derdüne iderse ol ider ' ilâc
Her kesâd ehline ol virür revâc

[18^a]

216. Ger katunda şefkate yol bulasın
Kamunun katunda maḳbûl olasın

217. Dürr-i gevher-bârını gûş eyledüm
Bir zamân ḥurrem olup cûş eyledüm

2218. Tâ kim aldum bu naşîhatden ḥaber
Yine kıldum ben daḥı ' azm-i sefer

219. Tâ varam ol âsitân-ı devlete
Yüz sürüp meşgûl olam ḥıdmete

Meşnevî

220. N'ola didüm şâha dest-âvîz nâm
Resm-i ' âdetdür çün ol beyne'l-enâm

221. Yine fikr idüp didüm ey nâ-tevân
Dâ' inün ola du' âsı armağan

[18^b]

222. Yiri fikr itme du' â vü medḥ kııl
Cümle evşâfını şâhuñ şerḥ kııl

223. Nice tuḥfe alasın kim ḥûb ola
Şerḥ-i vaşfindan şehûñ mergûb ola

224. Ehl-i dil katında bir maḳbûl söz
Kim vire bir ma' nîde bîn dürlü yüz

225. Yegdürür dürr ü güherden ol yakîn
Aña lâyıḳ tuḥfe pes budur hemîn

226. Gerçi ol şehzâde-i tûṭî-maḳâl
Nazm içinde gösterür sihr-i ḥelâl

227. Gülşen-i dergâhına her nüktedân
Açdı çün bülbül hezârân dâsitân

228. Kapusunda kimseye düşmez mecâl
Dergehinde niçe fireng oldu lâl

[19^a]

229. Lîk men dervîşe gûyâ oldu farz
K'âsitânına du'âm olına arz

230. Çün budur 'âlemde şâh-ı nîk-nâm
Adını hayrılan añar hâş u 'âm

231. Başlağıl yâdın nazm it bir kitâb
Gâlibâ işbu fikrdedür şavâb

232. Terbiyetdür çün eşiginde murâd
Terbiyet-nâme di işbu nazma ad

233. Vargıl ol sultân-ı arza arz kııl
Zimmetünden gel sukût-ı farz kııl

234. Lâ-şek ol kim 'âlem içre koydı ad
İtmedi her ehl-i dîni nâ-murâd

235. Yazılır adına anuñ biñ kitâb
K'açılır bir faşlına yüz dürlü bâb

[19^b]

236. Çün budur 'irfân içinde nâmdâr
Yiri hârc it her ne kim kalbünde var

237. Tâ kâla devrinde şâhuñ yâdigâr
Döndüğince nice çarh-ı rûzigâr

238. Nüşa-i fehmiñ egerçi nüh-felek
Eylemişdür naşş u resmin melek

239. Çarh elinden fehmiñ idrâki gönül
Târûmâr itdi çün ol evrâk-ı gül

240. Kânı dil kim dürr-I vaşfın nazm ide
Nükte-I medhinde ma' nî fehm ide

241. Lîk vaşfından gönül gûş eyledi
Başladı nağmât idüp cûş eyledi

**Medh-i Sultânü'l-Ümerâ Melce'ü'z-zu'afâ Sultân Bâyezîd Halledallâhü Te'âlâ
Devletehü**

[20^a]

242. İşbu tedbîri çü kıldum dilde berk
Na' ti gülzârından açdum bir berg

243. Çekdüm ismine şehûn müşgîn-resm
Tâ müşerref ola ismiylen bu nazm

244. Başladum vaşfında nağmât eyledüm
Şad hezârân bülbülü mât eyledüm

245. Didüm ey sultân-ı hâkân-ı cihân
Devlet ü bahtılan olgıl kâmrân

246. Ve'y şehinşâh-ı cihân-ı nîk-nâm
‘İzz ü ikbâlilen olgıl müstedâm

247. Ber-devâm ol dinde ey şehriyâr
Eyledükce devr çarh-ı rûzigâr

248. Kâmetünden dür olsun ehl-i saht
Dâyimâ olsun tufeylün tâc ü taht

[20^b]

249. Aşl u neslün pâk ü mişlün lâ-naẓîr
Ey niçe miskîne sensin dest-gîr

250. ‘Adl ü inşâf üzre ey şâhib-kırân
Bendedür kapuñda şad Nûşirevân

251. Bahr-i lutfuñ ile oldı zer-nişâr
Kim taḥassür eyledi ebr-i bahâr

252. Eyle koydurduñ şehâ resminde ad
Kim iderdi Hâtem'in cûdını yâd

253. Hilmilen meşhûr u şâh-ı dil-nüvâz
Halkılan memdûh serv-I ser-firâz

254. Her kişinüñ kudreti vü hâsılın
Bir nazarda bilür anuñ menzilin

255. Luţfı yektâ neyyir-i a'zam-şifat
Kim kıılır dervîş ü bâya merhamet
[21^a]

256. Ser-firâz-ı gülsitân [u] lâlezâr
Hâk-i dergâhı olupdur zer-nişâr

257. Zî sa'âdet menba'ı fâhr-i cihân
Kim rûsûm-ı devlete virmez emân

258. Oldurur dünyâda şâh-ı ihtiyâr
Kim irişmez evc-i hükmine gubâr

259. Başı devletlü yüzi çün âfitâb
Sözi şekker-rîz luţfı bî-hisâb

260. Şâhib-i luţf u şehâ kânıdur ol
Menba'-i 'aql u hayâ kânıdur ol

261. Dutısardur 'âlemi ol yüzi mihr
Günbed-i haqrâda çün mihr-i sipihr

262. Âşikâr oldı cihâna çü âfitâb
Aldı burc-ı mâh-ı devletden niķâb
[21^b]

263. Kim saña yavuz şanursa ol Celîl
Hâzretüñ eylesün h'âr u zelîl

264. Kim dutarsa eşigüñde iki dil
Kıl yüzün kara kalem-tek iki dil

265. Devletilen dinde ol müstedâm
Hâzretünde dâyim olsun hûş u 'âm

266. Hükmiñe münkâd olsun şeyh ü şâb
Söz budur *vallâhü a'lem bi's-şavâb*³³

Meşnevî

267. Ey küñüz-ı nuţka şarrâf-ı cihân
Ve'y rumûz-ı dürr-i nazma nüktedân

268. Söze başla vü dimâğı tâze kııl
Söze gel bülbül gibi âvâze kııl

[22^a]

269. Tîţî-veş nazmuñda ol şekker-feşân
Tâ şafâ bula sözüñden 'aql u cân

270. Sa'y it nazmuñda cem' eyle emek
Kim düşe maqbûl ola pür-nemek

271. Hâzır ol sözüñde key sakla edeb
Sözi eyle söyle k'ola bü'l-'aceb

272. Ğayr-i maşşûduñ sözinden kııl hâzer
Eyle faşl u bâb medhinden haber

273. Bir muvaşşah yâdına manzûm kııl
Nâm-ı kişver-zâdını ma'lûm kııl

274. Başla fikr ü zevk ü şevk ü sa'yile
Yaz rîkâ'-I şülş-i nazmın neshîle

Kaşîde-i Muvaşşaha

Me'ûlü Fâ' ilâtün Me'ûlü Fâ' ilâtün

[22^b]

275. Salursa haddi bürka' bî-tâb ola meh-tâb
Adı toğarsa hûrşid zerrât ola nâ-yâb

33 Doğruyu en iyi Allah bilir.

276. Lâf eyleriken ey meh mevc-i felekde hûrşîd
Geldi kapuñda şimdi diler ki ola bevvâb

277. Tâk-ı revâk-ı luţfuñ irişdi şarķ u ğarba
Cûduñ çatında lâ-şekk bir kaçre bahr-i sîm-âb

278. Ey âfitâb-peyker ‘arz eyleyende ‘ârız
Çâk itdi yaķasını gülşende verd-i sîr-âb

279. Nesli sa‘ âdetilen meşhûr u zîl-ı hasebdür
Aşlına ‘âlem içre dinildi hayr-ı ensâb

280. İrmez bisât-ı kurbâ sa‘ yile kimse ey dil
Tâli‘ lü şol kim aña ğarc ide ‘ömri fi’l-bâb

281. Luţfuñ güninde beñzer olmadı ğonca ğandân
Kim şubh ile çeldi k’âğzın pür itdi hûn-âb

[23^a]

282. Maḥķûr eylesün Ḥaķķ her kim saña ‘adûdur
Gözi yaşıla her dem olsun vücûdı ğarķ-âb

283. Lâm itdi kâmetini evc-i felekde mâhuñ
Mihr-i sa‘ âdetüñ tâ fâş itdi ‘âleme tâb

284. Tâ ‘ömr oldığunca dergâh-ı ğazretüñde
Yüzüm süreydim ammâ kılmaz müsâ‘ id esbâb

285. Vird-i zebân olupdur erbâb-ı ‘aķla medḥüñ
Kim vaşfiña yazarlar uş dürlü dürlü elķâb

286. Evrâķ-ı zulm lâ-şekk devrinde oldı mensûḥ
Tâ ‘Adlî nüşhasında bir faşla virdi biñ bâb

287. Lâ-şekk murâda irdi mekes iden ķapusın
Çün bir nazarda eyler maķşûda feth-i ebvâb

288. Devr itdiğünce bu çarķ ey mihr ü mâh-çihre
Kılsun du‘ â kapuñda el götürüben aḥbâb

[23^b]

289. Yazdı ezel kalem tâ zâtuñda hulk-ı mürsel
Halk arasında saña cân oldu âl ü aşhâb

290. Nevâmîdiken özinden ey niçe fakr ehli
În'âm-ı bârgâhuñ itdi ğanî vü erbâb

291. Söz muhtaşar ola çün 'ârif katında ey dil
Kaşr it kelâmı zinhâr taşdı'ola çü itnâb

292. Lâl oldu hışmıñılan düşmen dili çü sûsen
Garķ eyledi vücûdın çeşminde seyl-i sürh-âb

293. Tarf-ı çemende çenâr hışmıla çeşm ü vechüñ
Çâk itdi gül yaķasın nergisde koymadı h'âb

294. Ey niçe 'unf ehli qahrûñla oldu çün pîr
Ve'y niçe şeyh-i fertût lutfuñla oldu çün şâb

295. Nazmuñ dürrinden ey şeh kan oldu baĝrı la' lüñ
Mercânı suya saldı nazmuñda bahr-i seyl-âb

296. Bürhân- vâzıh oldu vaşfuñda 'aķla lâ-şekk
Tâ 'aks-i şûretini yazdı dil üzre aķbâb

[24^a]

297. Ol resm-i cûdilen kim ad koydı 'âlem içre
*Kelle'l-lisânü kaķ'â fî 'aşrihi feĝtâb*³⁴

298. Yazmadı kilik-i kudret cismüñ nazîrin ayruk
İndirmedi senüñ-tek bir rûhı ve daķı aşlâb

299. *Z'ân dem ki ĝuş-kerdem dürr-i kemâl-i vaşfeş*
*Kerdem be-ķasb-i řâķat nazmeş çü dürr-i hoş-âb*³⁵

300. Yapışdı dâmenüñe ihlâşilen gönül çün
*Beher-i şevâb ve'y-râ ez-ĝam be-luķf-ı der-yâb*³⁶

34 Hiç şüphesiz ki dil, onun çağında köreldi ve sönük kaldı.

35 Onun vaşfının olgunluk incisini içittiğim zaman (ona) takat getirebilmek için nazmımı tatlı su incisi gibi yaptım.

36 Onun sevap payını gamdan lutf'a erıştır.

301. Devrinde kılmazdım şekvâ fakrdan ammâ
Nidem ki çarh-ı gerdûn kıldı zarûrât îcâb

302. Men nâ-murâd ey şeh lu' bile çarh-ı kej-rev
Feryâd kim bıraktı devrânilen be-girdâb

303. Dürr-i sa' âdetün tâ nazmını kıldum izhâr
Düşdi nazardan ayruq yâkût u lü'lü'-i nâb
[24^b]

304. Zâhir-i kemâl-i vaşfuñ 'âlemde hemçü meh-tâb
Mâ-fi'l-kitâba kılduñ şâfi dürr ile kem-âb

305. Lâyık degüldi **Gaybî** gerçi tapuñda ey şeh
Düşmiş ezelde lîkin bu boynına tavk-ı kullâb

306. Her dem şabâ çü çârûb pâk eyler âsitânuñ
Ebr-i bahâr dâyim sakâ gibi seper âb

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

307. Ey belâ-keş **Gaybî**[-i] miskîn gedâ
Rûzigâr içinde meşhûr-ı belâ

308. Gerçi fi'l-cümle şehi medh eyledüñ
Ya' nî aşl u nesli şerh eyledüñ

309. Keşf itmek eyledüñ ey nâ-tevân
Sırr-ı evşâfın ki hiç olmaz beyân

[25^a]

310. Bir güher harc itmek idüñk'ey gedâ
Kâyinâtuñ küllisi olmaz bahâ

311. Zerre-vâr özine virenler vücûd
Vaşfi mihrinde olupdur bî-vücûd

312. Ma' rifet bâbında meşhûr-ı diyâr
Zerrece bulmaz katında i' tibâr

313. Çün bu 'aşr içinde oldur mû-şikâf
Yiri epsem urmagil beyhûde lâf

314. Haddüni bil sözde öp hâk-i qadem
Haddün olmayanda urma hîç dem

315. Haddini bilen kimesne ehl olur
Şol ki bilmez haddi pür-cehl olur

316. Pes saña lâzım budur kim ey gedâ
Hâzretine idüben yüz biñ du'â
[25^b]

317. İdesin luţfıla ahvâliñi 'arz
Hâlüñi 'arz eylemekdür saña farz

318. Çarh elinden cârı bî-hûş itdigün
Su yirine kanlu yaş nûş itdigün

319. Qaddüni ham eyledüğün bâr-ı gam
Cismüñi qarç itdigün seyl-âb-ı nem

320. Nâr-ı qahrilen olup zîr ü zeber
Bî-ñuzûr oldığüñivü der-be-der

321. Bu kitâb içre beyân it ey gedâ
Niçe bir gamnâk olasın pür-belâ

322. Hâlüñi dergâhına min-küllü bâb
Besdür i'âm itmek mâ-fî'l-kitâb

323. Pes yiri nazm eyle hâlün ey faķır
Şâyed olasın qarîbe dest-gîr

Qaşîde

Mef'ulü Fâ' ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

[26^a]

324. Ey âfitâb-ı 'ârız u bahtıla mu' teber
Şem'-i ruñında cârıla pervânedür qamer

325. Kilk-i kazâ ezelde sa‘ âdet-nişânsın
Yazdı ırâz-ı vaşfuña ber-mûcib-i kader

326. Gördüm ruhuñla kaşuñı yâr bir ad didüm
*Âmentü bi'llezî ceme‘a’s-şemse ve’l-kamer*³⁷

327. Çeşmüm siyâh nüshası[nı] ‘arz için şehâ
Her demde dürr-i eşkile dilümde noktalar

328. Lutfuñla cân u dildür cânâ ümmîd-vâr
Kahruñla dil şikestdür ü ‘aql der-htařar

329. Dürr-i nizâm-ı vaşfuñı tâ eyledüm beyân
Düşdi revân nazardan yâkûtları durer

[26^b]

330. Hüsn-i ruhuñ katında gül evrâkı ber-şaraf
Çeşmüñ katında nergis-i şehlâ-yı bî-başar

331. *Ân şâh-ı meh-liķâ-yı perî-veş melek-şfat*
*Rûh est lik âmede der-sîret-i beşer*³⁸

332. Olsun hümâ-yı devletüñe cilveger felek
Bulsun şehâ kapuñda kim arasa zer-kemer

333. Meşhûr-ı devletile vü zıll-ı bülend-kader
Ma‘rûf-ı haşmetile kemâl ehli pür-hüner

334. Ol şâh-ı Hüsrevî ki künûz-ı sa‘ âdete
Ėarķ itdi anı dileyüp bakmadı bir nazar

335. Men bî-sitâruñ n’ola ol şâh-ı dil-nüvâz
Gûş ide hâlini dutamaz hasteden haber

336. Derdâ ki men Ėarîbi kılup çarķ esîr-i hâk
Derd ü Ėam ü belâda ki kıldı zîr ü zeber

37 Güneşi ve ayı bir araya getirene inandım (iman ettim).

38 O melek sıfatlı ve peri gibi ay yüzlü şah ruhtur, ama beşer suretinde gelmiştir.

[27^a]

337. Mecnûh u dil-şikeste vü mağbûn-ı ğam-perest
Hâtır melûl ğamla giriftâr u der-be-der

338. Mekk-i cihândan ne ‘aceb bulmadum hâlâş
Cân mihnetile oldu besî pâredür ciger

339. Maflûba irmege didiler zûr u zer gerek
Men nâ-tevân-ı hastedene zûr var ne zer

340. Şabrum kemâle irdi şehâ fakr u fâkda
Tedbîr aña kıldı k'idem dünyeden sefer

341. Biñ teraflıhüm ideridüñ men gedâya ger
Bilseñ bu kıan olası bağrum neler çeker

342. Şükr it bu hâle kıılma kıapuñdan fakîri redd
Dâr-ı fenâ degüldür ü illâ ki reh-güzer

343. Sultân-ı ‘âlem olmağa itme dilâ heves
Kul olmağ eşiginde saña mertebe yeter

[27^b]

344. Kâf'-ı ta‘alluğ eyleyüp ihlâşilen gönül
Geldi kıapuña dâmenüñe ya‘nî el şunar

345. Levh-i dile ki mihrüñi yazdı ezel kıalem
*Qad kâne fihî zâlike ke'n-naqşı fî'l-ğacer*³⁹

346. Evşâf-ı hâlini kıamu tûmâra yazuben
Seni devlet issi Hüsrev-dergâha ‘arz ider

347. Sensüz kıaçan murâda irüp baht-vâr olam
Zinhâr derdmendüm ü der-hâl-i men meger

348. Cân tuhfesini ‘özrle sen devlet issine
Gaybî du‘â-yı şıdkıla ‘arz itmege iver

39 Şüphesiz o, taş a nakşedildi.

349. Taşdîf ise hemîn ola ol âsîtânda
Ey bî-sitâre epsem ü kııl sözi muhtaşar

Hâtimetü'l-Kitâb

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

[28^a]

350. Gaybiyâ dime sözi tûl u dırâz
Kulıyam anuñ ki söyler öz ü az

351. Tab' uña âsândurur nazım eylemek
Ârif olana hemîndür söz demek

352. Gerçi gözde görünür az cüşsesi
Lîk her harfinde biñdür nüktesi

353. Biri biñ demek be-gâyet sehl ola
Lîk biñi bir diyenler ehl ola

354. Şem' -i vaşfuñ biñde birin söyledüm
Biñi birde ya' nî kim derc eyledüm

355. Gerçi yazdum muhtaşarca nâmeye
Kânlar ağlatdum velîkin hâmeye

356. Şol ki bilür ehl-i nazmuñ ' izzetin
Ehl-i dildür kim bilür söz kıymetin

[28^b]

357. Lîk şol kim itmemiş nazmum aña barķ
İdemez ħar mühreyilen dūrri fark

358. Sen sözün ehline söyle kemîn sözi
Tâ yine şol kimse kim vardur gözi

359. Ref' olındı rûy-ı nazımdan niķâb
Söz budur *vallâhü a' lem bi's-şavâb*⁴⁰

40 Doğruyu en iyi Allah bilir.

Sonuç

Gaybî, 15. yüzyılın sonlarında 16. yüzyılın başlarında yani sultan II. Bâyezid'in saltanat yıllarında (1481-1512) hayatta olan bir şairdir. Tezkirelerde ve diğer biyografik bilgi içeren kaynaklarda, şairin hayatına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu makaleye konu olan eseri *Terbiyet-nâme*'den başka bir eserini de tespit edemediğimiz Gaybî'nin hayatına dair bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Eldeki tek eserinden hareketle maddi anlamda ciddi sıkıntılar çektiği ve bu nedenle dönemin padişahı II. Bayezid'den himaye görmek amacıyla Rumeli'ne seyahat ettiği anlaşılmaktadır. Bunun neticesi olarak da *Terbiyet-nâme* adlı bu eseri kaleme almıştır.

Osmanlı edebiyatı geleneği içerisinde şairlerin kendilerini himaye edip, maddi-manevi destek görecekle kimselerle yakın ilişkiler kurmaları, onlar tarafından şiir yazmaya teşvik edilmeleri hep hâmilik sisteminin işleyişi içerisinde vuku bulan hadiselerdir. Bu anlamda bir hâminin himayesi altına giren şair, hem maddi bir gelir elde etmiş olur hem de bu himâye, onun bulunduğu çevrede saygınlık kazanması bakımından önem arz eder. Bu bağlamda Osmanlı edebiyatındaki hâmilik geleneği, ham hâmi hem de şair için saygınlık ifade eden kültürel bir gelenektir. Kuşkusuz ki bahsedilen bu gelenek, şairlerin birçok bireysel veya toplumsal olayı bahane ederek her fırsatta şiir yazıp bu şiirleri hâmililerine takdim etmelerinin yolunu açmıştır.

Bir divan şairi olarak Gaybî de padişahın iltifatını kazanabilmek, bir kazanç elde edebilmek amacıyla bahsedilen bu gelenek çerçevesinde bir eser kaleme almıştır. Bu eserin yazılmasının amacı, eserin adında da anlaşılabacağı gibi “terbiyet bulmak” yani hâminin hususi ihsanlarına mazhar olabilmektir. Eserin kaleme alınış amacı hâsıl olmuş mudur bilemeyiz; ama Gaybî'nin bu eserle divan edebiyatı geleneğine bir katkı sunduğu aşîkârdır.

Kaynakça

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed. (1351-1352). *Keşfü'l-Hafâ*, Beyrut C. 1-2.
- Ak, C. (2001). *Şair padişahlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Arslan, M. (2001). *Sihhat-nâmeler. Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Erünsal, İ. (2009). II. Murad devri şairlerinden Nakkâş Sâfi ve Diâvânî, *Osmanlı Araştırmaları, Muammer Kemal Özergin Özel Sayısı*, s. 105-118.
- Hüseyin Vassaf, (2006). *Sefîne-i Evliyâ, hzl. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

- İnalcık, H. (2015). *Şair ve patron-patrimonyal devlet ve sanat üzerinde sosyolojik bir inceleme*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- İpekten, H. (1996). *Divan edebiyatında edebî muhitler*, Ankara: MEB Yayınları.
- İsen-Durmuş, T. I. (2006). *II. Selim dönemi sonuna kadar Osmanlı edebî hâmilik geleneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- Kemikli, B. (2000). *Sunullah Gaybî Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Ankara: MEB Yayınları.
- Pala, İ. (1999). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Şemseddin Sami, (1999). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınevi.
- Tavukçu, O. K. (2008). *Muvaşşah (Akrostiş) kültür tarihimizde gizli diller ve şifreler*, İstanbul: Picus Yayınevi.
- Tuman, M. N. (2001). *Tuhfe-i Nâilî (Divan şairlerinin muhtasar biyografileri)*, Cemal Kurnaz - Mustaf Tatçı (haz.), Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Türkoğlu, S. (2015). *Vakanüvis Râşid'in Sıhhat-âbâd mesnevisi*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1964). *Osmanlı tarihi*, C. I, II, III, Ankara.
- Yılmaz, M. (2013). *Kültürümüzde ayet ve hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yekbaş, H. (2012). Divan şiirinin sessiz ve gizli anlatımı: Muvaşşah, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7(3), s. 2649-2700.